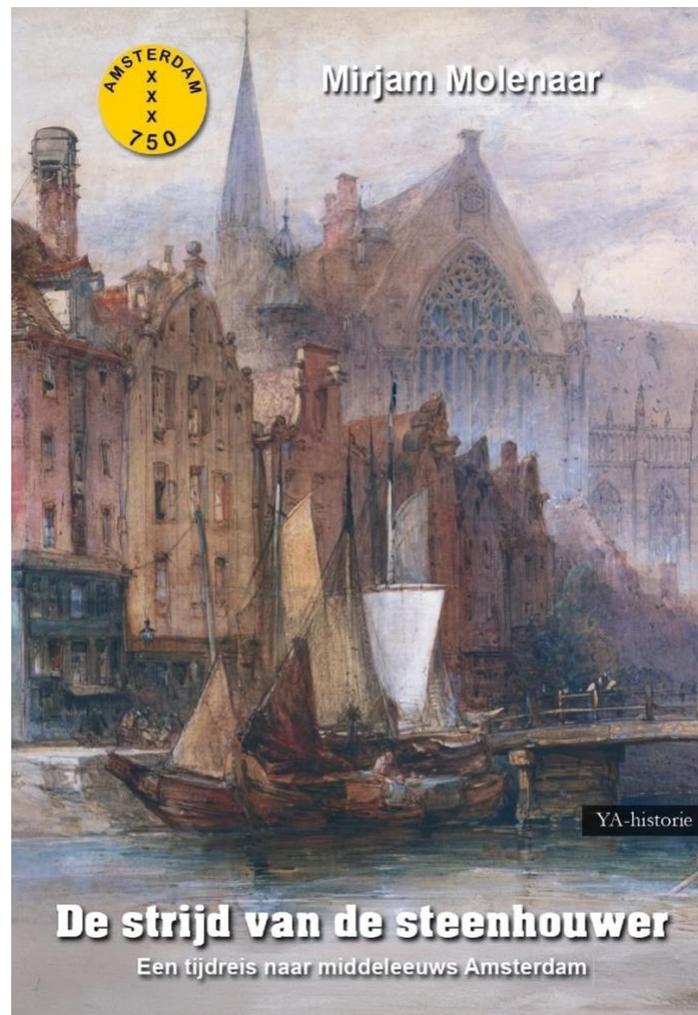

Leuke **wist-je-datjes** bij *De strijd van de steenhouwer*

Wist je dat ...

... de beschreven **opgraving bij de Nieuwezijds Kolk** historisch is. Het was in 1994.

Ik was toen student en heb er met mijn neus bovenop gestaan. Ook van de ontruiming van de kraakpanden *De Dirk* en *De Kolk* ben ik getuige geweest.

Er zijn bij deze opgraving fundamenteën gevonden. Stadsarcheoloog Jan Baart leidde het onderzoek. Archeologen en historici rolden over elkaar heen met allerlei verschillende theorieën. Aanvankelijk leek het 'het kasteel van Amstel' te zijn. Later werd dit bijgesteld tot een stenen fundering van een versterking. Begin 14^e eeuw moest Amsterdam als straf alle verdedigingswerken, en dus ook de versterking, afbreken en werd het terrein bebouwd met woonhuizen. Toch is er dus altijd een stuk blijven liggen. (Bron: Ranjith Jayasena, Bureau Archeologie Amsterdam, in Oeroud Amsterdam, 2018, p. 231.)

... de **herberg Den Witte Hont** bestaan heeft. Dit is het pand dat tegenwoordig Warmoesstraat 16 is. Het heet nu Het Karbeel en is nog steeds een horecagelegenheid. De gevelsteen hangt nog op de achterkant van het pand aan het Damrak. Als je eens in Amsterdam gaat winkelen, en als je dan Centraal Station uitkomt, loopt je erlangs. Boven het water, aan de gevel van een donker pand, zie je een witte gevelsteen met een witte hond erop.

... **Willem Eggertszoon van Gendt** en de **bouwmeester Rutger van Kampen** bestaan hebben. Omdat de Nieuwe Kerk een paar keer door brand flink beschadigd is, zijn de meeste archieven verloren gegaan en weten we dus weinig. Toch is het heel waarschijnlijk dat Willem Eggert de grondlegger is geweest. Het verhaal is dat hij een boomgaard had, die hij ter beschikking heeft gesteld. Of dat ook werkelijk zo gegaan is, is niet meer te verifiëren. Duidelijk is wel dat hij een belangrijke rol heeft gespeeld bij de stichting van de Nieuwe Kerk en vooral ook in de financiering van het hele project. Bij zijn dood in 1417 is hij dan ook in de Nieuwe Kerk begraven; in één van de kapellen hangt zijn gedenksteen. Van Rutger van Kampen weten we, dat hij het waarschijnlijk was die de bouw technisch begeleidde en de tekeningen maakte. Zoveel bouwmeesters van zijn kaliber waren er niet. Het koor lijkt opvallend veel op de Leidse Pieterskerk en de Kampense Bovenkerk. Van deze kerken is bekend dat ze gebouwd, of minimaal uitgebreid zijn door Rutger van Kampen. Hij kan nog in leven zijn geweest tijdens de bouw van de Nieuwe Kerk in

Amsterdam. Het is dus waarschijnlijk dat hij op de een of andere manier bij dit project betrokken was.

... de uitdrukking '**vechten tegen de bierkaai**' is afgeleid van de gevechten op de Nieuwe Brug. Voor de jongens van de westkant was het bijna niet te doen om tegen de bierdragers van de oostkant te vechten. Die waren zó verschrikkelijk sterk!

... '**teljaar**' een heel oud woord is. In het Duitse woord 'teller', wat 'bord' betekent, vind je het nog terug. Er werd een stevig plat stuk brood mee bedoeld, dat als bord werd gebruikt. Je at met je handen. Saus en vet dropen op het brood en dat at je dan als laatste op. In hogere kringen werd het chiquer gevonden het brood te laten liggen.

... het **Middelnederlands**, dat vooral in het begin van het verhaal zit, gegeneerd is met behulp van het Middelnederlands woordenboek. Spelling lag echter niet vast. Veel ging fonetisch. Zo kun je 'Amsterdam' vertalen met 'Amstelredamme', maar ook met 'Amstelledamme'. Voor het stuk dat zich in Vlaanderen afspeelt heb ik, om onderscheid te maken, fonetisch hedendaags Vlaams gebruikt. Anders was het niet meer uit elkaar te houden. Zo voel je toch het taalverschil, zij het niet in het Diets. Het verhaal van de glazenier heb ik gewoon in het Nederlands geschreven, zonder accent, vanwege de leesbaarheid.

... de beschreven **glas-in-loodramen** niet op historische gegevens berusten. Er is in allerlei branden zoveel van de kerk en van het archiefmateriaal verloren gegaan, dat over de beginperiode van de Nieuwe Kerk de informatie zeer schaars is. Omdat de kerk echter aan zowel de maagd Maria als aan Sint-Catharina gewijd werd, is het waarschijnlijk dat dit zichtbaar is gemaakt, bijvoorbeeld in glas-in-lood, het stripverhaal van de middeleeuwen.

... het woord **kaproen** is afgeleid van het Franse 'chaperon' dat 'kap' betekent. Het is een hoofddeksel dat in de middeleeuwen vaak gedragen werd, vooral door mannen, aanvankelijk vooral door de lagere klassen, uiteindelijk ook door de hoogste. Het bedekt hoofd en schouders. Het schouderstuk werd in de loop van de tijd steeds langer. In het begin van de 15^e eeuw veranderde de mode en werd de kaproen vaak als een soort tulband

om het hoofd gedrapeerd. De kwaliteit van de stof en kleuring toonden, net als bij andere kledij, ook in dit kledingstuk iemands stand.

... de **Hoekse en Kabeljauwse twisten** al veel eerder begonnen. In 1345 werd graaf Willem IV vermoord toen hij Stavoren wilde aanvallen. Bij gebrek aan een erfgenaam werd zijn zus, Margaretha II van Henegouwen (vrouw van de Duitse keizer) gravin. Zij gaf het graafschap al snel aan haar minderjarige zoon Willem V, maar hield zelf veel macht. Daar waren lang niet alle edelen het mee eens. De edelen die zich verzetten, kregen de naam Kabeljauwen. Was dit vanwege de blauwe ruiten, die op schubben leken, in het wapen van Willem? Andere edelen, die Margaretha steunden, kregen de naam Hoeken. Misschien waren dit de haken waarmee je kabeljauwen kunt vangen? Ook de steden kozen partij en zo sleepten de twisten zich anderhalve eeuw voort, gevoed door allerlei persoonlijke en regionale belangen. Het ging daarbij maar om één ding: macht.

... ook **Willem VI en zijn dochter Jacoba van Beieren** historische figuren zijn. Over Jacoba zijn prachtige verhalen te vertellen. Ze was een bijzonder moedige vrouw. In 1409 was ze echter nog maar acht jaar oud.

... **schaking** een reëel risico voor dochters van welgestelde families was. Dat ging er niet zachtzinnig aan toe: ontvoeren en zo tot een huwelijk dwingen, al dan niet met gedwongen seks. Dit was overigens ook voor welgestelde weduwen een risico. Het boek Wijvenwereld geeft hiervan allerlei voorbeelden.

... de **onthoofdingen op de Dam** historisch zijn. In 1405 haalde graaf Willem VI op die manier een stevige streep door de rekening van de Amsterdamse Kabeljauwen. Alleen over hoe die dag precies verliep is niets bekend. Dat heb ik dus zelf ingevuld. Na de dood van Willem VI, in 1417, kregen de Kabeljauwen de macht in Amsterdam weer in handen, net als in andere Hollandse steden. Daarmee was de strijd tussen de Hoeken en Kabeljauwen echter nog niet voorbij.

... de **werf** waar Saal en zijn jongens werkten echt bestaan heeft. Deze scheepswerf aan de Teertuinen is ontdekt tijdens de opgraving, die voorafging aan de bouw van het Barbizonhotel en lag op de hoek van de Zeedijk en de Prins Hendrikkade. De werkvloer

met vlasresten, teer, gereedschappen en de lijnbaan kwamen ongeschonden naar boven, alsof de scheepsbouwers alleen maar even een broodje waren gaan eten en alles zo hadden laten liggen.

... men tot ongeveer 1950 geen flauw idee had hoe **koggeschepen** er vroeger uit zagen. Bij het droogleggen van de IJsselmeerpolders zijn er echter een aantal boven water gekomen. Op basis van die bevindingen werd de Kamper Kogge gebouwd, een reconstructie van een 14^e-eeuwse kogge. Ook langs de Noordzee- en Oostzeekust zijn koggeschepen gevonden.

... de **Vogelsteeg** niet meer bestaat. De hele middeleeuwse woonwijk waar de Vogelsteeg een onderdeel van was, heeft in de 17^e eeuw plaats moeten maken voor de bouw van het Paleis op de Dam. Misschien, als het paleis ooit wordt afgebroken en archeologen het gebied gaan onderzoeken, dat er dan een T-shirt met *I love New York* erop uit het jaar 1409 gevonden wordt. Niemand zal het begrijpen... behalve jij natuurlijk ;-)

... er verschillende grote **stadsbranden** zijn geweest? Onder andere in 1421 en 1452 sloeg het vuur toe. Ook in 1645 ging het mis, en wel zo erg dat van de Nieuw Kerk daarna alleen de muren nog overeind stonden. Er zijn ook talloze kleinere stadsbranden geweest. In 1409 was er geen grote stadsbrand, maar omdat branden regelmatig voorkwamen en mensen er altijd als de dood voor waren, heb ik er één beschreven. De manier waarop de brand in dit boek begon, met door de wind overdrijvende schepen, leidde bij één van de bekende stadsbranden tot een catastrofe, waarbij niet 'slechts' een huizenblok, maar de halve stad in de as gelegd werd.

... er inderdaad een **smidse op de Nieuwe Brug** is geweest. Resten daarvan zijn gevonden tijdens archeologisch onderzoek bij de aanleg van de Noord-Zuidlijn, de metro. Er kwamen tientallen messen en andere voorwerpen uit de bodem, die wijzen op de aanwezigheid van een smidse op de Nieuwe Brug.

... het niet toevallig is dat de woorden **knijpen en knippen** zoveel op elkaar lijken. Een knijpschaar, met een verende ronde beugel in plaats van een scharnier, knijpt/knipt je haren af.

... dat de **maagschap** heel belangrijk was in de middeleeuwen. Een maagschap betekende dat je kon terugvallen op je familie. De één was wat rijker, de ander wat armer. De familie bood je bescherming, waar de landsheer en het stadsbestuur dat niet deden.

... '**op je beurt wachten**' komt van beurtschippers die wachtten op hun beurt. Er werd in een vaste volgorde gevaren om concurrentie tegen te gaan. Stadsbestuurders traden hierin regulerend op.

... **tijns** belastingen zijn.

... de **vierschaar** de benaming was voor de plaats waar recht gesproken werd. De plek werd in de open lucht afgezet met vier touwen. Zo kon het gewone volk toekijken. Iets later werd in Amsterdam een overdekte vierschaar aan het oude stadhuis gebouwd. Toen dat stadhuis in de zeventiende eeuw plaats moest maken voor het nieuwe stadhuis – nu het Paleis op de Dam – werd daarin ook een vierschaar gebouwd.

... **Arend van Leyenberg**, de baljuw in dit boek, in 1399 benoemd werd door graaf Willem VI. Hij had een schuld, waarvoor zijn ambt het onderpand was. Ergens rond 1409 werd hij uit zijn functie ontheven. Daarna lag de rechtspraak in handen van schout en schepenen, ook voor halszaken. Misschien was het proces tegen Mare dus wel de laatste zaak van de baljuw ;-)

... het niet toevallig is dat de woorden **kermis en kerkmis** zoveel op elkaar lijken. De inwijding van een kerk was altijd een enorm feestelijke gebeurtenis, waarvoor met grote markten en festiviteiten alles uit de kast getrokken werd. Dan was er dus ker(k)mis.

... de **3D geprinte brug** in het laatste hoofdstuk geen verzinsel is. Hij werd gemaakt door MX3D, het bedrijf van Joris Laarman. De brug werd in augustus 2021 geplaatst over de gracht van de Oudezijds Achterburgwal in Amsterdam en geopend door koningin Máxima. Kijk maar eens op <https://mx3d.com/industries/design/infrastructure/>

... de oude **tramremises in Amsterdam West** inderdaad zijn omgetoverd tot iets anders. Het geheel heet nu **De Hallen**, precies zoals Mare het bedacht. Er is van alles te doen. Kijk maar eens op www.dehallen-amsterdam.nl.